

Тамара МЛАДЕНОВИЋ, мастер*

ПРАВО ДЕТЕТА НА ИДЕНТИТЕТ У КОНТЕКСТУ ПРАВИЛА О АНОНИМНОСТИ ДОНОРА РЕПРОДУКТИВНИХ ЋЕЛИЈА

Значај права детета на идентитет, које је изричито признато чланом 8 Конвенције Уједињених нација о правима детета, резултирао је напуштањем традиционалног принципа анонимности донора репродуктивног материјала у великом броју европских држава. Међутим, одређена национална законодавства још увек се приклањају том концепту забране откривања идентитета донора, док поједина предвиђају мешовити модел с циљем уравнотежења супротстављених интереса. Дебата је поларизирана између права на приватност донора и родитеља и права детета да зна своје биолошко порекло. У раду је размотрен утицај правила о анонимности на могућност остваривања права детета на идентитет. Анализа различитих решења држава европског правног простора и ставова органа надлежних за контролу примене најзначајнијих међународних уговора довела је до издвајања одговарајућих смерница за одмеравање интереса у конфликту. Иако је идеално решење тог питања тешко замисливо, задовољавајући би могао бити режим који пружа гаранције интересима свих лица, с фокусом на заштиту права детета као најугроженије стране.

Кључне речи: *Право детета на идентитет. – Анонимност донора. – Биомедицински потпомогнута оплодња. – Право на приватност. – Право детета да зна биолошко порекло.*

* Асистенткиња, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Србија, tmladenovic@jura.kg.ac.rs.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Значај биолошког порекла детета сликовито је описао амерички новинар и писац Вилијам Ходдинг Картер (*William Hodding Carter*) речима: „Постоје само два трајна завештања која можемо дати својој деци. Једно су корени, а друго крила“ (Hodding Carter 1953, 337). Не треба да изненађује то што се корени наводе на првом месту, као полазна основа живота сваког појединца, али и уточиште коме се увек враћа. Ипак, у појединим ситуацијама, било да су оне сплет животних околности или последица државне регулативе, дете може бити ускраћено тог наслеђа. Слично древној установи усвојења деце, правни одраз технолошког напретка у области асистираних репродукције може у одређеним случајевима резултирати ограничењем или потпуним негирањем права детета да зна своје биолошко порекло. Такве ситуације могу да буду последица зачећа уз биомедицинску помоћ донирањем репродуктивних ћелија или ембриона у хетерологној артифицијелној инсеминацији. Ако их прати апсолутна анонимност донора, детету се ускраћује могућност да спозна истину о својим биолошким коренима.

Медицински потпомогнута репродукција подразумева низ технологија којима се особама које не могу природним путем да добију потомство пружа могућност да се остваре у улози родитеља. Као метод зачећа, потпомогнута репродукција превазилази у извесном смислу идеје конвенционалне породице.¹ Оно што је данас познато као зачеће уз помоћ дарованих полних ћелија, нарочито семених², практиковано је најмање неколико стотина година. Као први пример употребе ове медицинске процедуре наводи се инсеминација жене под анестезијом и без њеног знања још 1884. године. Информације о том чину изведеном

¹ Иако донирање семених ћелија ефикасно замењује репродуктивну улогу партнера жене која је прималац, такав чин је у почетним фазама развоја имао сексуалну конотацију, те је повезиван са блудом и прељубом. То је један од разлога што поједине религије тај поступак сматрају апсолутно неприхватљивим. Интересантан је пример подручје Азије где постоји оштра разлика у ставовима о донирању репродуктивних ћелија у исламским државама и онима које то нису. Шеријатско право изричито забрањује донирање семених ћелија. Сличан став је исказала и Римокатоличка црква. Одлука италијанске Владе да у марту 2004. године забрани све облике зачећа које укључују донора и сурогат материнство несумњиво дугује заслуге утицају Католичке цркве (Burr 2010, 802; Blyth 2006, 247).

² Донирање јајних ћелија није тако успешан ни једноставан процес. Осим тога, трошкови зачећа и акутни недостатак донора додатно компликују његову употребу (Clark 2012, 621 фн. 1).

у тајности сачувао је њен муж, док њихов син није био упознат са околностима свог зачећа, следствено томе, ни са идентитетом донора (Yuko 2016). Иако је тај драстичан пример далеко од савремених схватања о људским правима и правилима поступка асистираних репродукције, будући да се он обавља уз изричиту сагласност корисника, принцип анонимности донора успео је да опстане дуже од једног века (Blyth 2006, 246).

Историјски посматрано, осим идентитета донора, и сама чињеница зачећа детета уз употребу репродуктивног материјала даваоца традиционално је била обавијена велом тајне. Међутим, релативна лакоћа са којом је сада могуће утврдити идентитет генетских родитеља и политика отвореног усвојења значајно су утицале на развој идеје о праву детета да зна своје порекло, као ужем сегменту права на идентитет (Clark 2012, 621). Поменуте ситуације у којима може бити нарушено то право детета толико су различите да онемогућавају холистичко решење (Besson 2007, 138). Ипак, у области асистираних репродукција сукоб интереса детета са правима других лица, интересима јавне власти или чак осталим правима која му се признају отежава процену ситуације. Конфликт је нарочито изражен у односу на конкурентно право донора на анонимност, али и права родитеља на поштовање приватног и породичног живота (Kovaček Stanić 2022, 207). Све то је допринело да се идеја о праву детета да зна истину о свом биолошком пореклу претвори у својеврсну „Пандорину кутију“ (Besson 2007, 138).

Оштра дискусија која се у последњих неколико година водила о сукобу права и интереса у овој области успела је да оконча апсолутну надмоћ правила о анонимности. На међународном нивоу, осим Европске конвенције о људским правима (ЕКЉП)³ усвојене од Савета Европе која на посредан начин гарантује заштиту права на идентитет, то право се први пут у члану 8. Конвенције о правима детета (КПД)⁴ изричито признаје и детету као титулару. Као резултат тих тенденција, у

³ European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Council of Europe), 4 November 1950, ETS 5. Ондашња државна заједница ратификовала је ЕКЉП 2003. године (вид. *Службени лист СЦГ – Међународни уговори* 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и *Службени гласник РС – Међународни уговори* 12/2010 и 10/2015).

⁴ Convention on the Rights of the Child (UN General Assembly), 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, 3. Интересантан је податак да је то најбрже потписан међународни уговор о људским правима свих времена (Frith 2007, 645), што је последица десетогодишњег процеса усаглашавања о тексту Конвенције. Тадашња СФРЈ је ратификовала Конвенцију већ наредне

складу са принципом отворености и истинитости, у појединим законодавствима детету се пружа могућност да, под одређеним условима, сазна идентитет донора (Влашковић 2014, 241).

Насупрот томе, изван број држава још увек се приклања принципу анонимности у асистираној репродукцији. Диспропорција националних решења је изненађујућа ако се узме у обзир да су све те државе везане истим обавезама у међународним инструментима. Разлике произлазе из социолошких, културолошких и историјских схватања због којих се придаје већи значај одређеним интересима него другима (Besson 2007, 152). Док једни право детета да зна своје порекло постављају на пиједестал, други сукоб између тог права и правила о анонимности решавају у корист донора.

У раду ће бити изнете одређене смернице за одмеравање интереса у сукобу. Осим различитих решења националних законодавстава и међународних докумената о људским правима, пракса Европског суда за људска права (ЕСЉП) пружа корисне принципе и ставове који могу допринети успостављању баланса. Избор између принципа анонимности и тајности или принципа отворености и истинитости не треба посматрати искључиво са аспекта права детета или интереса донора већ и уз уважавање положаја родитеља и породице креиране на тај начин. Он је неминовни показатељ значаја који се придаје породичном животу и социолошком родитељству, с једне стране, односно биолошком пореклу, с друге стране.

2. УТИЦАЈ ПРАВИЛА АСИСТИРАНЕ РЕПРОДУКЦИЈЕ НА ОПСЕГ ПРАВА ДЕТЕТА НА ИДЕНТИТЕТ

Идентитет је изузетно сложени појам, па је разумљиво то што готово никада није законски дефинисан. Мајкл Фриман (*Michael Freeman*) истиче да је право на идентитет „право које спречава обмањивање појединца у погледу истине о свом пореклу“ (Freeman 1996, 291). Теоријску основу формирања идентитета поставио је психолог Ерик Ериксон (*Erik Erikson*), поделивши га на три суштинска дела – биолошки, који се тиче

године. Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *Службени лист СФРЈ* – Међународни уговори 15/90 и *Службени лист СРЈ* – Међународни уговори 4/96, 2/97.

сазнања генетског порекла, психолошки, као синоним за обликовање сопствене личности, и културолошки, који подразумева усвајање система вредности шире заједнице.⁵

Генетски део је статичан елемент идентитета (Tobin 2019, 293). Недвосмислено признавање тог права и детету као титулару још је један значајан показатељ његове слојевитости. Другим речима, КПД, осим изричитог регулисања права детета на идентитет у члану 8, поједине његове сегменте гарантује и у неколико других чланова. Управо је право детета да сазна биолошко порекло значајан степен на путу ка формирању личног идентитета. Угрожавање, чак и потпуно негирање тог права, може бити последица утицаја различитих спољних фактора (Младеновић 2021, 450). Значајну улогу у одређивању опсега његовог остваривања имају прописи којима се регулише поступак медицински потпомогнуте оплодње уз донирање репродуктивног материјала. Правила о (не)анонимности донора могу утицати на развој детета зачетог тим поступком. Остваривање права детета у таквим ситуацијама зависи од приступа законодавне власти, али и сопствених родитеља.

Потпуно остваривање права детета на сазнање порекла, у контексту асистираних репродукција уз донирање материјала, подразумева истовремену реализацију два сасвим различита права, која се могу посматрати као његови неопходни састојци. Прво је право детета да зна околности сопственог зачећа, односно генетско порекло. Друго је могућност да сазна идентитет донора или поједине информације о његовој личности. Њихова условљеност је очигледна. Без свести о природи зачећа не може се ни приступити тражењу информација о донору (Frith 2001, 476). Мало је вероватно да би дете, ако му родитељи не саопште истину, уопште поставило питање генетске повезаности са њима. Зачеће уз донирање репродуктивног материјала је и даље довољно ретка појава да деца која посумњају у биолошку везу са једним или оба родитеља не морају нужно узети у обзир могућност тог начина доласка на свет.

⁵ Истичући значај идентитета, психолози су често употребљавали метафору „огледала“. Без њега појединац не може видети, а ни препознати себе. Човек доживљај сопствене личности зависи од тога шта околина, породица или шира друштвена заједница одражавају – шта знају, говоре или осећају о њему. Лица лишена сазнања о својим прецима, било зато што су усвојена или зачета уз помоћ донираног репродуктивног материјала, изгубила су ту важну компоненту самоспознаје. Друкчије речено, непостојање „огледала“ омета формирање идентитета (Benward 2012, 166–167).

Упркос томе, готово ниједна земља од оних које су укинуле правила о анонимности донора не обезбеђује механизам који би осигурао да дете зачето тим путем буде о томе информисано⁶. Одлука да се дете обавести о природи његовог зачећа потпуно се препушта родитељима (Frith 2001, 477). Генерално, држава даје предност аутономији родитеља на основу претпоставке да се они налазе у најпогоднијем положају да процене најбољи интерес детета. Иако би законодавне промене могле утицати на измену тренда прикривања истине од стране родитеља⁷, њихова одлука је изузетно сложена породична ствар те веома комплексна за регулисање законом. Штавише, на подручју држава чланица Савета Европе таква интервенција би се несумњиво могла протумачити као кршење члана 8 ЕКЉП, којим се гарантује право на поштовање приватног и породичног живота (Clark 2012, 623).

Резултат те правне ситуације јасно је видљив у различитој правној природи два поменута права. Право на сазнање података о личности донора, у случајевима предвиђања његове неанонимности, било би гарантовано самим законским одредбама, док би право да сазна истину о природи свог зачећа представљало морално право детета. Иако поједини аутори наглашавају да обавеза лежи и на страни државе и на страни родитеља, као што је већ истакнуто, чак и законодавства

⁶ Изузетак је решење ирског Закона о деци и породичним односима, којим се, уз забрану анонимног донирања, намеће обавеза држави да обавести особу која је зачета тим поступком у случају да она са навршених 18 година живота захтева извод из матичне књиге рођених (Mulligan 2022, 124).

⁷ Родитељи могу имати различите разлоге због којих оклевају да детету саопште ту истину. Њихов фокус се помера од страховања за значај сопствене улоге родитеља до бриге за очување најбољег интереса детета. Многи од њих желе да заштите свој положај, из бојазни да би дете могло донора да доживи као „правог“ родитеља. Постоје и ставови да би таква истина неспорно упућивала на неплодност, најчешће мушког партнера, што се још увек сматра високо стигматизованим. Истраживања су показала да потребу за донирањем репродуктивних ћелија поједини мушкарци доживљавају као лични неуспех. Управо то је и разлог што су мајке склоније од очева да саопште такве информације. Због чињенице да су носиле и родиле дете, односно да су гестационе мајке, осећају већу повезаност са њиме. Међутим, важно је разумети да зачеће које укључује донора репродуктивних ћелија пружа могућност породици креираној на такав начин да се уклопи у привидну културолошку норму и испуни очекивања генетске повезаности, што је важан фактор утицаја на одлуку многих парова да се одреде за тај поступак. Између осталог, поједини од њих чин донирања доживљавају као ништа више од једног алтруистичног геста или услуге попут донирања крви или неког органа. Стога, неоткривање тих података заправо обезбеђује паровима већу повезаност са дететом. Ипак, појавом све већег броја једнородитељских породица и одгајања деце од истополних партнера, такве податке је тешко сакрити (Clark 2012, 641; Bugg 2010, 804; Влашковић 2014, 240).

која забрањују анонимност донора истовремено не гарантују детету сазнање о начину његовог зачећа (Самарџић 2012, 171). Међутим, постојање једног таквог права јасно подразумева консеквентно наметање моралне дужности другима (Frith 2001, 477). У правним системима који су напустили правила о анонимности та обавеза пада на терет родитеља.⁸ Морална је управо због непостојања правних средстава којима би се контролисало њено поштовање у пракси. Законско право детета је условљено испуњењем моралне дужности родитеља.

Премда правила о неанонимности донора полажу значајне гаранције праву детета на сазнање порекла, препуштање одлуке која условљава могућност његовог остваривања родитељима несумњиво открива чињеницу да превагу односи њихово право на приватност (Frith 2001, 479). За многе родитеље чин ношења детета у утроби, дојење, одгајање и подизање детета има драстично већу важност од чисто генетске везе. Ако би им се обавеза обавештења наметала законом,⁹ она би могла представљати инвазију на њихову приватност. Уместо тога, искреност и постепено прихватање таквог метода концепције током времена чини се као најадекватнији начини стварања осећаја обавезности откривања истине у свести родитеља (Clark 2012, 640).

⁸ Дobar пример можемо пронаћи у законодавству Шведске, која је пионир у напуштању правила о анонимности донора. Према шведском праву, родитељима се саветује да би „требало“ да саопште детету истину о зачећу уз помоћ донираног репродуктивног материјала (Frith 2001, 478). Слично решење се може пронаћи и међу нормама домаћег законодавства које се тичу усвојења детета. У једној од фаза у поступку његовог заснивања предвиђена је и нарочита дужност службеног лица органа старатељства да препоручи усвојитељима да детету саопште истину о биолошком пореклу, и то што је могуће пре (Поњавић, Влашковић 2022, 234).

⁹ У Великој Британији парламентарна измена Закона о хуманој фертилизацији и ембриологији пружила је повод за изношење предлога да се особама зачетим тим методама осигурају конкретнија права. На тај начин би држава себе потпуно удаљила од улоге „саучесника“ у ускраћивању њиховог права на сазнање истине о биолошком пореклу. У том смислу, изложен је низ сугестија да се већ приликом регистрације детета у матичну књигу рођених упише податак да је реч о детету зачетом уз донирани репродуктивни материјал. Иако тај амандман није усвојен, представљао би значајно средство подстицања родитеља да саопште те податке, будући да би их дете ионако сазнало увидом у матичну књигу рођених (Blyth, Frith 2009, 185). Међутим, намеће се питање колико би такво законско правило водило рачуна о равноправности деце, с обзиром на то да би за појединце могло деловати као својеврсно „обележавање“, те дискриминација у односу на децу зачету природним путем, али и ону која су настала хомологом биомедицински потпомогнутом оплодњом.

Када се та препрека успешно превазиђе саопштавањем детету информације о околностима његовог зачећа, преостаје знатно компликованија морална ситуација. Сложеност питања да ли детету омогућити приступ подацима које се тичу донора или гарантовати његову анонимност последица је очигледног сукоба интереса. Могу се издвојити три основна интереса детета да сазна своје биолошко порекло, а то су медицински, психолошки и интерес крвне повезаности (Самарџић 2018, 247).

Повод за највећа размимоилажења у ставовима теорије, али и решењима националних законодавстава, јесте потреба детета да сазна идентификационе податке о личности донора. Оно што већина узима „здроаво за готово“ постаје вишеструко значајније уколико буде ускраћено. Анонимност донора аутоматски кида све везе између детета и његових крвних сродника. Последица тога је могућност појаве осећаја „генетске збуњености“ (*genealogical bewilderment*)¹⁰ оних који открију да нису биолошки повезани са једним или оба родитеља. Међутим, постоје и они који оспоравају штетан утицај „генетске збуњености“ на појединца. И заиста, није свака особа зачета донираним материјалом радознала, а још мање заинтересована за тражење тих података, будући да свако придаје различит значај генетској вези. Међутим, проблем са правилима о анонимности јесте то што она на површан начин поричу да биолошко порекло икада може бити од велике важности или да непостојање података о њему може штетно деловати (Shanner 2012, 239). Другим речима, није свако дете зачето на тај начин оштећено повредом његовог права на сазнање биолошког порекла, али је свакако изложено ризику од таквих последица. Посебно је значајна улоге државне власти у задржавању тих података у тајности. Информације о биолошком пореклу, у таквим околностима, третирају се као нешто што држава „даје“, односно посебан ресурс на који дете зачето донирањем гамета сматра да има право, а што друштво не мора да му обезбеди. Међутим, његово право није садржано у пружању информација већ у уклањању баријера за приступ тим информацијама, и то оних које је држава поставила око поступка који је претходно сама

¹⁰ Термин се односи на потенцијалне проблеме са идентитетом које би могло да искуси дете у хранитељској, усвојитељској породици или зачето путем поступка потпомогнуте репродукције попут сурогације или донирања гамета. Тај израз је сковао психолог Сантс (*H. J. Sants*) још 1964. године, истичући да је „генетска збуњеност“ додатни стрес који погађа усвојену децу, за разлику од оне која одрастају у биолошкој породици (Clark 2012, 647–655). Такође, у литератури се истиче да деца која осећају губитак идентитета због непознавања једног или оба генетска родитеља себе описују као „генетску сирочад“ (*genetic orphans*) (Somerville 2010, 41; Gilman, Nordqvist 2018, 319).

омогућила (Ravitsky 2014, 36). Потпуно је разумљиво да дете у таквој ситуацији тражи информације којима држава располаже. Немогућност детета да сазна своје биолошко порекло услед животних околности не може се изједначити са случајевима када то право детету ускраћује држава.¹¹

Правила о анонимности донора чине више од самог прекида сродничких веза. Она су плодно тле за злоупотребу моћи у којој одрасли постављају своје интересе испред права детета, али и својих обавеза као родитеља, и социолошких и биолошких (Shanner 2012, 240). Њихово прописивање с циљем заштите донора може се оспорити. Легитиман захтев детета за откривање идентитета донора, који би био јасно правно ограничен, не би представљао стварно кршење његовог права на приватни живот (Cordray 2012, 46). Сасвим је разумљиво и истицање потребе за заштиту интереса родитеља од мешања трећег лица у породичне односе. Ипак, уколико се толики значај придаје заштити приватности донора и родитеља, као спорно се јавља питање сразмерних интереса детета. Ако се другим лицима даје већа контрола над његовим личним подацима, онда је и приватност детета ефективно нарушена (Shanner 2012, 234). Такође, оправдано је схватање да право детета на идентитет, али и на заштиту приватног живота, чак и када би се посматрали удружено, дефинитивно губе битку са основним људским правом на живот.

Суштина се огледа у томе да се не може рећи како држава наноси штету детету уколико обезбеђује рођење детета и живот вредан живљења. Интенција законодаваца је разумљива имајући у виду да је општеприхваћен став да је у најбољем интересу детета да се роди, а правила о неанонимности донора могу ограничити те могућности. Међутим, чак и прихватање таквог мишљења не гарантује заштиту

¹¹ Такво гледиште су критиковали поједини аутори, који сматрају да би прихватање правила о неанонимности донора морало имати последица и на децу која нису зачета на овај начин. Они истичу да је заузимање истог става о том питању нужан услов задовољења принципа равноправности деце, те да је неопходно или прихватити неограничено право на сазнање порекла или га ограничити услед узимања у обзир права и интереса других лица. Јер, ако дете претрпи штету услед ускраћивања сазнања о свом биолошком пореклу до те мере да би држава требало да пропише обавезни регистар донора против његове или воље родитеља детета, поставља се питање зашто онда не применити исти пропис на природну репродукцију. Решење које предлажу јесте увођење обавезног ДНК тестирања већ при самом рођењу деце зачете природним путем или установљењем регистра чак и пролазних, краткотрајних веза због постојања могућности зачећа (Самарцић 2018, 257; Cohen 2012, 443).

интереса детета након његовог доласка на свет. Прописе за које се тврди да промовишу најбољи интерес детета не треба оправдавати на основу екстремног аргумента да, у њиховом одсуству, дете не би имало живот вредан живљења (Sahn 2009, 940). Ако пођемо од претпоставке да укидање правила о анонимности не би било у интересу извесног броја донора и родитеља, истовремено можемо претпоставити да би поједини ипак уживали у сазнању да њихово дете одраста у систему који му обезбеђује неометано формирање идентитета.¹²

3. РАЗЛИЧИТИ ПРИСТУПИ ДРЖАВА УСКЛАЂИВАЊУ ПРАВА ДЕТЕТА НА ИДЕНТИТЕТ И ПРАВА ДОНОРА НА ПРИВАТНОСТ

Анонимност донора репродуктивних ћелија више није принцип који ужива једногласну подршку на европском правном подручју. Тенденције проширења значаја права детета да зна своје порекло у области медицински потпомогнуте оплодње постоје већ неколико деценија. Међутим, последњих година су изазвале драстичне промене у решењима националних законодавстава.¹³

Прва у низу земаља која се одрекла принципа анонимности била је Шведска још 1984. године, предвиђајући да дете има право на приступ подацима о донору који се чувају у регистру конкретне здравствене установе уколико је довољно зрело.¹⁴ Шведски пример је потом следило неколико држава: Аустрија (1992), Швајцарска (2001), Холандија (2004), Велика Британија (2005), Финска (2007), Немачка (2018) и Ирска (2020) (Indekeu *et al.* 2021, 94; Ковачек Станић 2021, 22). Пажњу привлачи решење холандског права, које условљава могућност приступа информацијама о донору претходним писменим одобрењем донора и

¹² Једна од значајнијих улога родитеља јесте стварање услова да њихово дете постигне оно што жели. Родитељи детета зачетог дарованим полним ћелијама имају добар разлог да мисле како ће њихово дете желети да зна идентитет донора (Groll 2021).

¹³ Фактички, ишчезла је група држава чији закони су предвиђали апсолутну анонимност донора која искључује право детета да открије не само податке везане за његов идентитет, већ и оне неидентификационе. У том смислу, може се рећи да је апсолутна анонимност донора суштински постала ствар прошлости (*Šansa za roditeljstvo* 2019).

¹⁴ Претпоставља се да је тај услов испуњен са навршених 18 година живота, док се малолетницима може одобрити приступ информацијама након претходне процене Националног одбора за здравство и добробит (*Socialstyrelsen*) (Preložnjak 2020, 1190; Lampic *et al.* 2022, 511).

узрасом детета од 16 година живота. Међутим, и без испуњења првог критеријума, подаци о донору се ипак могу пружити након узимања у обзир интереса конкретног детета и донора (Влашковић 2014, 241).

Исте године када је Шведска усвојила принцип неанонимности, у Великој Британији је супротан концепт снажно промовисан у Варноковом извештају (Blyth 2006, 249). Било је неопходно да прође више од 20 година како би енглеско право дало предност праву детета да зна своје порекло. Према актуелним законским прописима, право увида у податке о идентитету из регистра Управе за људску ембриологију и оплодњу имају особе са навршених 18 година живота.¹⁵

Занимљиво да је Француска последња у низу држава које су се придружиле тој групи. Њен традиционални аргумент да треба поштовати приватни живот, који је, између осталог, и темељ института анонимног порођаја, чинио је ту државу типичним примером давања предности интересима донора. Не само да је његов идентитет био заштићен законом већ је и његово откривање представљало кривично дело. Контроверзни закон, који је отворио могућност приступа медицински потпотмогнутој оплодњи хомосексуалним партнеркама и женама које живе саме, од септембра 2022. године омогућава детету да са достигнутим годинама пунолетства оствари право да сазна идентитет донора.¹⁶ Француски законодавац се определио за једно једино решење, односно дозволио је могућност искључиво неанонимног донирања (Giovannini 2022, 11; *Le monde* 2022). Драстичним изменама закона, та држава је из једне крајности отишла у супротну.¹⁷ Осим тога што апсолутну предност даје правима детета, такав приступ истовремено

¹⁵ То решење се примењује од априла 2005. године, без могућности ретроактивног дејства. Према томе, 2023. године ће први осамнестогодишњак зачет донираним материјалом моћи да оствари увид у те податке под окриљем енглеског права (Clark 2012, 637; Emerson 2022, 431; Baylor 2021).

¹⁶ Подаци се тичу породичне и професионалне ситуације, њиховог општег стања и физичких карактеристика. Закон се не примењује ретроактивно, изузев у случају да постоје посебан захтев детета и одобрење донора. Законске норме гарантују право детету да сазна идентитет донора, али не и обрнуто (Fitzpatrick 2022).

¹⁷ Законодавна активност је у првом реду последица притиска међународних органа. Наиме, Француска је тренутно једина држава која је тужена страна у поступцима пред ЕСЉП по питању заштите права на сазнање порекла особа зачетих уз помоћ донираног материјала. Иако још увек није донета пресуда у предметима *Sillau v. France* и *Gauvin-Fournis v. France*, њихов прилично изврстан исход подстакао је законодавне измене (Preložnjak 2020, 1187; Mulligan 2022, 120).

спречава могућност сукоба са правом потенцијалног донора на приватност будући да он једноставно може одбити да се нађе у тој улози (Tobin 2019, 266).

Другу групу чине државе које предвиђају право детета да сазна одређене информације¹⁸ о лицу које је донирално оплодне ћелије, али не и његов идентитет. За апсолутну забрану неограничене доступности идентификационих података о донору, као отелотворење принципа анонимности, изузимајући искључиво податке од медицинског значаја, определио се законодавац Републике Србије (Драшкић 2016, 148 фн. 344). Према Закону о биомедицински потпомогнутој оплодњи, дете зачето тим поступком које је способно за расуђивање има право да из медицинских разлога тражи од Управе за биомедицину податке од медицинског значаја који се односе на донора полних ћелија и то када наврши 15 година живота.¹⁹ Готово идентично решење предвиђено је у праву Грчке.²⁰ Шпански законодавац успоставља „релативну анонимност донора“, односно и дете и његови родитељи имају право да добију опште информације о донору, а у ситуацијама постојања ризика по живот или здравље деце“ (Riaño-Galán, Martínez González, Gallego Riesta 2021, 337). Међутим, тренутно је актуелна дебата о укидању анонимности донора у Шпанији, која успех поступака репродуктивних технологија у великој мери дугује доступности донора, будући да се осећају заштићеније јер њихов идентитет неће бити откривен.²¹

¹⁸ То могу бити подаци који се тичу образовања, социјалног статуса, здравствене историје, интересовања или одређених физичких карактеристика донора. На први поглед, такво решење се чини компромисним и прихватљивим, успостављајући адекватан баланс између интереса донора да остане анониман и потребе детета да сазна истину о генетском пореклу. Ипак, недостатак изнетог приступа се огледа у психолошком доживљају детета, које је свесно да подаци о идентитету донора постоје, али му је ограничен приступ тим подацима (Драшкић 2011, 97).

¹⁹ Закон о биомедицински потпомогнутој оплодњи, *Службени гласник РС* 40/2017, 113/2017 – др. закон, чл. 57 ст. 1.

²⁰ Медицински подаци о донору чувају се у потпуној тајности у Банци за криопрезервацију и регистру који води Национална управа за медицински потпомогнуту репродукцију. Приступ тим информацијама је дозвољен искључиво детету из разлога релевантних за његово здравље (*Cryogonia* 2022).

²¹ Управо је бојазан од смањења броја донора један од кључних аргумената против откривања идентитета. На тај начин би се знатно ограничило право на слободно родитељство, односно поткопала могућност будућих родитеља да приступе техникама асистираних репродукције. Ипак, док је право детета на сазнање порекла експлицитно признато као људско право на међународном нивоу, то исто се не може рећи за право на потпомогнуту оплодњу у сврху остваривања појединца у улози родитеља. Чак и ако би укидање анонимности

Комитет за биоетику је препоручио измену важећих прописа у корист права детета да зна своје порекло. Након многих година потпуног недостатка контроле над бројем деце рођене употребом ћелија истог донора,²² чини се пожељним да се успоставе одговарајући регистри како би се уравнотежила права заинтересованих страна (Giovannini 2022, 12). Режији заштите анонимности могу се пронаћи и у законодавствима Пољске, Бугарске и Чешке Републике (Mulligan 2022, 125 фн. 38).

Последњи приступ је комбинација решења претходна два. Данска је пример овог хибридног модела, конвенционално познатог као систем „двоструког избора“ (*‘double track’*), у коме донирање оплодних ћелија може бити анонимно или уз откривање идентитета донора, по избору учесника поступка артифицијалне инсеминације (Blyth 2006, 251). Питање анонимности је структурирано као реципрочни „двоструки избор“ јер обе стране, и донор и корисници поступка артифицијалне инсеминације, морају постићи сагласност о истом питању – анонимно донирање наспрам могућности откривања идентитета (Pennings 1997, 2839). Модел је изграђен на схватању да једно решење није само по себи боље од другог и да би стога учесницима поступка требало препустити одлуку под којим условима желе да се она обави. Међутим, могућност остваривања права детета да зна своје биолошко порекло ограничена је избором који су направили њихови родитељи, па не нуди адекватно решење сукоба интереса у сваком конкретном случају. Још једна варијанта таквог приступа јавља се у правним системима Исланда и Русије, а у литератури је позната под називом „систем троструког колосека“ (*‘triple track’*). Суштина се своди на надоградњу

заиста резултирало падом нивоа донација, неодржив је став да би то донело више штете него користи. Упркос томе што не постоје јасни докази да би до оваквих последица дошло, страх од такве могућности је главни разлог због којег поједине државе и даље уступају предност интересима оних који желе да на такав начин добију потомство (Tobin 2019, 267). У Великој Британији подаци о повећању броја донора у истој години када је анонимност забрањена не подржавају тај закључак (Guichon, Mitchell, Giroux 2012, 215). Шведска је забележила искључиво промену у старосном профилу особа које су се јављави као донори. Осим тога, било је и ставова да је несташница репродуктивног материјала очигледан проблем чак и у јурисдикцијама које и даље примењују режим анонимности (Vign 2010, 803).

²² Феномен „серијских донора“ је последица недостатака система за размену података између клиника које врше оплодњу унутар државе, али и прекограничних донирања. На тај проблем указала је Парламентарна скупштина Савета Европе у извештају Комитета за социјална питања, здравље и одрживи развој, наводећи Белгију као пример (Sutter 2018, 3).

претходног концепта додавањем још једне могућности избора, односно одређење за донора кога будући родитељи познају, најчешће крвног сродника (Łukasiewicz, Viglianisi Ferraro 2021, 268).

4. ТЕНДЕНЦИЈЕ У ОДМЕРАВАЊУ СУПРОТСТАВЉЕНИХ ПРАВА НА МЕЂУНАРОДНОМ НИВОУ

Изложени тренд измене законодавих решења у правцу ограничавања или укидања анонимности инспирисан је тенденцијама на међународном нивоу. КПД и ЕКЉП, подржани праксом ЕСЉП, препознају значај права детета да зна своје порекло. Док широко декларишу то право, истовремено допуштају одређена прилагођавања са циљем уклапања у контекст националних политичких и друштвених околности (Preložnjak 2020, 1182).

Чланом 7 КПД признаје се право детету да зна идентитет особа са којима има генетску, гестациону или социолошку везу.²³ Разлог тако широког тумачења појма родитеља лежи у чињеници да срж идентитет детета неминовно представља његово право да зна своје порекло. Формулација тог члана може довести до закључка да то право ипак није неограничено већ да је његово уживање квалификовано околностима сваког конкретногог случаја и потребом уравнотежења са правима и интересима других. Израз „ако је то могуће“²⁴ (*as far as possible*) указује на постојање животних околности у којима ће бити практично немогуће утврдити идентитет родитеља детета, чак и када су уложени истински напори да се то учини. Истовремено, јављају се и ситуације у којима таква могућност постоји, али је ограничена државном регулативом.²⁵

²³ Концепт родитељства је тродимензионалан. Он обухвата сегменте који не морају да постоје истовремено, а тиме ни да буду савршено усклађени. Са аспекта тумачења КПД можемо разликовати гестационог родитеља, у смислу жене која носи и рађа дете, а не мора нужно бити генетски повезана са њиме, управо имајући у виду могућност донирања јајних ћелија или ембриона. Затим генетски, односно биолошки родитељ, чији је репродуктивни материјал довео до зачећа, и социолошки, односно лице које се фактички стара о детету (Tobin 2019, 259; Kessler 2019, 318).

²⁴ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори* 15/90 и *Службени лист СРЈ – Међународни уговори* 4/96, 2/97, чл. 7 ст. 1.

²⁵ Управо је та формулација резултат приговора које су уложиле делегације бивше Демократске Републике Немачке, СССР и САД током израде текста Конвенције, изразивши забринутост да би неограничено признавање права детету да зна биолошко порекло угрозило установу „тајног усвојења“ које су

Иако се може сматрати да Комитет УН за права детета (Комитет) често тумачи та права на апсолутан начин, истина је да се у КПД показује мало толеранције према неоткривању идентитета родитеља. Напротив, полазиште је да у случајевима у којима је могуће знати идентитет дете има право на информације о томе. Примењено на конкретан случај, дете зачето поступком потпомогнуте репродукције има право да сазна идентитет донора уколико држава располаже тим подацима. У том смислу, од држава потписница се очекује да креирају систем за евидентирање информација о донору како би се оне могле учинити доступним детету када је то у његовом најбољем интересу (Schmahl 2021, 141; Tobin 2019, 262). Штавише, ограничење остваривања права у контексту потпомогнуте репродукције, али не и у погледу поступка усвојења, у супротности је са чланом 2 КПД, којим се забрањује сваки облик дискриминације (Рињеро 2012, 265).

Како фраза „ако је то могуће“ поставља висок праг у погледу ситуација у којима постоји обавеза да се подаци о биолошком пореклу открију, и сам Комитет је доследно захтевао од држава да олакшају те могућности.²⁶ Додатну потпору таквом тумачењу пружа члан 8 КПД, којим се гарантује право детета на идентитет. Упркос својој наизглед иновативној природи, у том члану се не дефинише појам идентитета већ се наводе примери његових елемената, као што су држављанство, име и породични односи.²⁷ Премда одредбе којима се гарантују та

познавали њихови правни системи. Према томе, истиче се став да је таква фраза уведена само како би се сачувала тајност усвојења и ни из каквог другог разлога (Tobin 2019, 261; Рињеро 2012, 264).

²⁶ Комитет је више пута износио ставове о примени чланова 7 и 8 КПД на потпомогнуту репродукцију. Сваки од њих је истицао важност признавања права детету зачетом уз донирани материјал на приступ информацијама о свом генетском пореклу. У својим Закључним запажањима упућеним Норвешкој још 1994. године, он примећује „могућу контрадикторност између ове одредбе Конвенције и политике државе чланице у вези са вештачком оплодњом, односно чувањем идентитета донора семених ћелија у тајности“. Коментаришући ситуацију у Швајцарској 2002. године, Комитет наглашава да „закон који признаје право на идентитет, али га не штити недвосмислено у пракси представља разлог за забринутост“ те препоручује да конкретна држава „обезбеди, колико је то могуће, поштовање права детета да зна своје родитеље“ (Lyons, 2018, 4).

²⁷ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *Службени лист СФРЈ* – Међународни уговори 15/90 и *Службени лист СРЈ* – Међународни уговори 4/96, 2/97, чл. 8 ст. 1. У току израде текста КПД било је примедба на то поновно наглашавање идентитета детета које се чинило сувишим с обзиром на члан 7. Водећи се истим разлозима као приликом формулисања фразе „ако је то могуће“, тој одредби је додат израз „како је признато законом, без незаконитог мешања“ (*as recognised by law without*

права нису написане имајући у виду донирање репродуктивног материјала (Correia, Rego, Nunes 2021, 71)²⁸, поједини аутори сматрају да листа елемената од суштинског значаја за очување идентитета укључује и право на сазнање истине о биолошком пореклу (Риџеро 2012, 258). Сличан је и став Комитета. У низу својих Закључних запажања он истиче да усвојена, као и деца зачета путем потпомогнуте репродукције имају право приступа информацијама о свом пореклу, идентитету биолошких родитеља и о њиховој медицинској историји, у одговарајућем узрасту и нивоу развоја. Мада се може учинити да иде предалеко, приступ Комитета о том питању представља одговарајуће тумачење КПД којим се уважавају питања од суштинског значаја за идентитет детета (Tobin 2019, 289–290). Сходно томе, КПД захтева од држава потписница да предузму све законодавне, административне и друге мере са циљем заштите деце од незаконитог мешања у остваривање права на идентитет, тумачећи га на динамичан начин, у светлу актуелних услова.

Међутим, у случају сукоба права детета на идентитет и права његових биолошких родитеља на приватност, ниједан од поменутих чланова КПД не пружа решење конфликта нити садрже критеријуме за одмеравање супротстављених интереса. Такво балансирање се може пронаћи у одлукама ЕСЉП. Премда се у ЕКЉП не предвиђа изричито право на идентитет или истину о биолошком пореклу, пракса ЕСЉП то право изводи из члана 8 којим се пружа заштита приватном и породичном животу. Основна карактеристика тог корпуса судске праксе јесте то што придаје централни значај подацима о биолошком пореклу са циљем успостављања идентитета појединца и што минимално толерише могућност да држава ограничи приступ тим информацијама.²⁹

unlawful interference). И поред додавања фразе „како је признато законом“ уз породичне односе тај члан се широко тумачи у корист познавања и законских и биолошких родитеља (Besson 2007, 143).

²⁸ Таквог става биоје и Јап Дук (*Jaap Doek*), председавајући Комитета за права детета од 2001. до 2007. године. Он је истакао да је члан 8 првобитно састављен имајући у виду специфичну ситуацију, односно отмицу деце аргентинских политичких затвореника, а не са циљем да се бави заштитом права детета зачетог употребом полних ћелија донора. Ипак, додао је да се „у светлу данашњег развоја и динамичног тумачења КПД, може сматрати да он подразумева и право на истину о свом биолошком пореклу“ (Риџеро 2012, 258).

²⁹ Са једним уочљивим изузетком у случају *Одијевр против Француске* (*Odièvre v. France*), Application no. 42326/98, ECtHR Judgment of 13 February 2003. Упркос неким површним сличностима, постоје разлике између анонимности донора и института анонимног порођаја. Са аспекта јавног интереса, држава би могла легитимно предвидети анонимни порођај као средство спречавања негативнијих последица, попут прекида трудноће или чедоморства, док се анонимно донирање полних ћелија не би могло окарактерисати као „нужно

Препознавање идентитета као сегмента приватног живота појединца датира још од случаја *Гаскин (Gaskin v. the United Kingdom)*,³⁰ а заокружено је у предметима *Микулић (Mikulić v. Croatia)*³¹ и *Јагу (Jaggi v. Switzerland)*.³² Иако предмет тих одлука није регулисање сукоба интереса донора и детета зачетог његовим репродуктивним материјалом, будући да ЕСЉП још увек није имао прилике да се о томе изјасни³³, њихов значај није занемарљив. Став исказан у тим одлукама заснован је на виталној важности права на идентитет и гледишту да се појединцу, ако не нужно штета, наноси неправда лишењем тог права. Имајући то у виду, ЕСЉП признаје право на приступ информацијама о свом генетском пореклу као кључном аспектима идентитета, те захтева његово ригорозно спровођење, сужавајући поље слободне процене држава чланица у овом погледу (Mulligan 2022, 131). Следствено томе, правила о апсолутној анонимности донора репродуктивних ћелија представљају кршење члана 8 ЕКЉП.

Док ЕСЉП још увек није заузео став о питању анонимности донора, други орган Савета Европе, Парламентарна скупштина, изнео је врло детаљан предлог у својој Препоруци упућеној Комитету министара 2019. године.³⁴ Он је заснован на неколико принципа, од којих је кључан онај који сугерише забрану анонимности донора у државама чланицама

зло“. То није начин решавања кризне ситуације већ поступак који иницирају лица која у њега улазе добровољно. Такође, значајна разлика постоји и у правним последицама откривања идентитета мајке код анонимног порођаја у односу на донора (Mulligan 2022, 142–143).

³⁰ *Gaskin v. the United Kingdom*, Application no. 10454/83, ECtHR, Judgment of 7 July 1989, para. 39.

³¹ *Mikulić v. Croatia*, Application no. 53176/99, ECtHR, Judgment of 7 February 2002.

³² *Jaggi v. Switzerland*, Application no. 58757/00, ECtHR, Judgment of 13 July 2006. У предмету *Микулић против Хрватске*, ЕСЉП понавља да „право на поштовање приватног живота подразумева да се свакоме омогући да утврди детаље везане за сопствени идентитет“, те истиче да су информације које се на њега односе важне због својих „формативних импликација“ (*Mikulić v. Croatia*, para. 54; Mulligan 2022, 129–130). С друге стране, у пресуди *Јагу против Швајцарске* он истиче „да је право на идентитет, које обухвата и право на истину о биолошком пореклу, саставни део појма приватног живота“ те да је у таквим случајевима „потребна посебно ригорозна контрола у процени супротстављених интереса“ (*Jaggi v. Switzerland*, para. 37; Mulligan 2022, 129–130).

³³ Изузимајући два, већ поменута, предмета која су у току против Француске (вид. фн. 46).

³⁴ Recommendation (Parliamentary Assembly, Council of Europe) No. 2156/2019: *Anonymous donation of sperm and oocytes: balancing the rights of parents, donors and children*.

de lege ferenda. Такав систем би подразумевао да, изузев када се у улози донора појављује сродник или блиски пријатељ, његов идентитет не би био познат родитељима у тренутку зачећа већ би приступ тим подацима био омогућен детету са навршених 16 или 18 година живота. Идеално би било да дете у таквим случајевима буде обавештено од државе о околностима његовог зачећа и доступности додатних података.³⁵ То укидање анонимности не би производило правне последице на статус родитеља, односно донор би био заштићен од могућности утврђивања његовог или њеног очинства односно материнства.³⁶

Даље, препоручује се да државе чланице које дозвољавају донирање репродуктивног материјала успоставе и воде адекватне националне регистре донора и деце зачете на тај начин, као и да се анонимност не укида ретроактивно.³⁷ Иако је Парламентарна скупштина Препоруку окарактерисала као усмерену ка унапређењу права свих заинтересованих страна, фокусирајући се на права детета да зна биолошко порекло, Комитет министара је дао донекле компромисан одговор. Указао је на то да, с обзиром на велике варијације међу законодавним решењима држава чланица и осетљивост тог питања, било какав предлог у том смислу не би требало да буде правно обавезујући. Према ставу Комитета министара, неопходно је усвојити необавезујући инструмент који би пружио помоћ државама у заштити права особа зачетих из донираног репродуктивног материјала, истовремено осигуравајући равнотежу са правима других лица укључених у поступак зачећа (Mulligan 2022, 127).

5. ЗАКЉУЧАК

Док је некада опсег права детета зачетог поступком биомедицински потпомогнуте оплодње директно зависио од правила којим државне власти штите интересе донора, може се рећи да се, у светлу актуелних околности, одиграва супротан процес. То што међународни органи промовишу значај права детета на идентитет има повратни утицај на регулисање правила о (не)анонимности донора репродуктивних ћелија у национални законодавствима. Мада још увек постоје значајне разлике у режимима које предвиђа свака конкретна држава, јасан је правац

³⁵ Recommendation No. 2156/2019, Art 7 (1).

³⁶ Recommendation No. 2156/2019, Art 7 (2).

³⁷ Осим из медицинских разлога или када се донор одрекао сопствене анонимности. Recommendation No. 2156/2019, Art 7 (3), Art 7 (4).

у коме се крећу измене закона у тој области. Напуштање апсолутне анонимности донора је разумно решење инспирисано потребом да се постигне одговарајући баланс. Хибридни систем „двоструког избора“, који је замишљен као својеврсна златна средина, усвојен у појединим државама, не штити права детета зачетог уз донирани материјал знатно више од режима апсолутне анонимности. Може се очекивати да би он побрао највише симпатија од ЕСЉП, иначе познатог противника апсолутних правила и општих забрана. Закони којима се предвиђају изузеци са циљем постизања равнотеже супротстављених права у складу су са актуелном судском праксом тог органа. Међутим, док режим „двоструког избора“ може површно да изгледа као атрактиван компромис, суштина је да држава препушта апсолутно одлучивање о судбини детета родитељима и донору. На тај начин се не спречава могућност рођења детета које ће бити потпуно лишено права на формирање идентитета већ се ствара додатна опасност неравноправности деце зачете под потпуно једнаким условима. Из тих разлога, чини се да је систем неанонимности и одложеног приступа детета информацијама о донору најбоља алтернатива у сукобу интереса различитих страна. Као што је већ истакнуто, у таквим околностима просто одбијање донора да се појави у тој улози спречиће конфликт њихових интереса. Осим тога, откривање података о идентиту лица које је донирало семене ћелије ни у једној од држава које су већ усвојиле такав систем не ствара могућност утврђивања његовог статуса родитеља те не производи никакве правне последице. Чак је и Препорука Парламентарне скупштине Савета Европе из 2019. године заснована на изложеном систему регулисања поступка асистираних репродукције.

Такође, интереси родитеља детета заштићени су забраном утврђивања очинства, односно материнства донора, будући да се тиме штите њихов статус родитеља и породични живот од задирања „трећег лица“. Њихово право на приватност тешко може надјачати право детета да зна своје биолошко порекло. Уколико је жеља за дететом које ће бити генетски повезано барем са једним од родитеља довољно јака да их подстакне на зачеће уз помоћ донора, онда је крајње двоструки стандард замислити да жељу за биолошким везом неће једнако снажно осетити дете зачето на тај начин.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Benward, Jean. 2012. Identity Development In The Donor-Conceived. 166–191. *The Right To Know One's Origins: Assisted Human Reproduction and the Best Interests of Children*, ed. Juliet Guichon, Ian Mitchell, Michelle Giroux. Brussels: Academic and Scientific Publishers.
- [2] Besson, Samantha. 2007. Enforcing the Child's Right to Know Her Origins: Contrasting Approaches Under the Convention on the Rights of the Child and the European Convention on Human Rights.: *International Journal of Law, Policy and the Family* 21: 137–159.
- [3] Blyth, Eric. 2/2006. Donor Anonymity and Secrecy versus Openness Concerning the Genetic Origins of the Offspring: International Perspectives. Jerusalem: *ASSIA – Jewish Medical Ethics* 5: 4–13.
- [4] Blyth, Eric, Lucy Frith. 2009. Donor-Conceived People's Access To Genetic And Biographical History: An Analysis of Provisions in Different Jurisdictions Permitting Disclosure of Donor Identity. Oxford: *International Journal of Law, Policy and the Family* 23: 174–191.
- [5] Burr, Jennifer. 2010. To name or not to name? An overview of the social and ethical issues raised by removing anonymity from sperm donors. Shanghai: *Asian Journal of Andrology* 12: 801–806.
- [6] Baylor, Solveig. 2021. To Know or not to Know: Anonymous Reproductive Donors and Their Children. <https://guulr.com/2021/01/14/to-know-or-not-to-know-anonymous-reproductive-donors-and-their-children/>, последњи приступ 29. новембра 2022.
- [7] Cahn, Naomi. 4/2014. Do Tell! The Rights of Donor-Conceived Offspring. *Hofsa Law Review* 42: 1077–1124.
- [8] Clark, Brigitte. 3/2012. A Balancing Act? The Rights of Donor-Conceived Children to Know Their Biological Origins. Athens: *Georgia Journal of International and Comparative Law* 40: 621–640.
- [9] Cohen, Glenn. 2012. Response: Rethinking Sperm-Donor Anonymity: Of Changed Selves, Nonidentity, and One-Night Stands. Washington: *The Georgetown Law Journal* 100: 431–447.
- [10] Cordray, Bill. 2012. Does the Right to Know Matter? 40–48. *The Right To Know One's Origins: Assisted Human Reproduction and the Best Interests of Children*, ed. Juliet Guichon, Ian Mitchell, Michelle Giroux. Brussels: Academic and Scientific Publishers.

- [11] Correia, Monica Bessa, Guilhermina Rego, Rui Nunes. 1/2021. The Right to be Forgotten Versus the Right to Disclosure of Gamete Donors' ID: Ethical and Legal Considerations. Santiago: *Acta Bioethica* 27: 69–78.
- [12] Драшкић, Марија. 2011. Право детета на сазнање порекла. *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- [13] Драшкић, Марија. 2016. *Коментар Породичног закона, Пракса Европског суда за људска права, пракса Уставног суда, пракса редовних судова према стању законодавства од 1. децембра 2015. године*. Београд: Службени гласник.
- [14] Emerson, Rachel L. 1/2022. Privacy vs. Identity Rights: A Call for the United States to Adopt the United Kingdom's „Open ID“ System for Artificial Reproductive Technology. Ohio: *Case Western Reserve Journal of International Law* 54: 420–446.
- [15] Fitzpatrick, Michael. 2022. Sperm donors lose their anonymity under French bioethics law. <https://www.rfi.fr/en/france/20220902-sperm-donors-lose-their-anonymity-under-french-bioethics-law>, последњи приступ 29. новембра 2022.
- [16] Freeman, Michael. 1996. The new birth right? Identity and the child of the reproduction revolution. Alphen aan den Rijn: *The International Journal of Children's Rights* 4: 273–297.
- [17] Frith, Lucy. 5/2001. Beneath the Rhetoric, The Role of Rights in the Practice of Non-anonymous Gamete Donation. Oxford: *Bioethics* 15: 473–484.
- [18] Frith, Lucy. 9/2007. Gamete Donation, Identity, and the Offspring's Right to Know. Chicago: *American Medical Association Journal of Ethics* 9: 644–648.
- [19] Gilman, Leah, Petra Nordqvist. 2018. Organizing Openness: How UK Policy Defines the Significance of Information and Information Sharing about Gamete Donation. Oxford: *International Journal of Law, Policy and The Family* 32: 316–333.
- [20] Giovannini, Giulia. 2022. The French Law on Bioethics and its Limitations: Challenges for the Future from a Comparative Perspective. Oxford: *International Journal of Law, Policy and The Family* 00: 1–22.
- [21] Groll, Daniel. 2021. „Who am I?„: The ethics of sperm and egg donation. <https://bioethics.umn.edu/news/who-am-i-ethics-sperm-and-egg-donation>, последњи приступ 28. новембра 2022.

- [22] Guichon, Juliet, Ian Mitchell, Michelle Giroux. 2012. *The Right To Know One's Origins: Assisted Human Reproduction and the Best Interests of Children*. Brussels: Academic and Scientific Publishers.
- [23] Hodding Carter II, William. 1953. *Where Main Street Meets the River*. New York: Rinehart & Company.
- [24] Indekeu, Astrid, A. Janneke, B. M. Maas, Emily McCormik, Jean Benward, Joanna E. Scheib. 2/2021. Factors associated with searching for people related through donor conception among donor-conceived people, parents, and donor: a systematic review. Washington: *American Society for Reproductive Medicine* 2: 93–119.
- [25] Kessler, Guillaume. 2019. The Parentage Disruption: A Comparative Approach, *International Journal of Law, Policy and The Family* 33: 316–336.
- [26] Ковачек Станић, Гордана. 2021. Право детета на родитељско старање – савремени аспекти. *30 година примене Конвенције Уједињених нација о правима детета – савремени аспекти*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- [27] Kovaček Stanić, Gordana. 2022. The child's right to know their biological origin in comparative European Law: Consequences for parentage law. 199–210. *Global reflections on children's rights and the law: 30 years after the Convention on the Rights of the Child*, ed. Ellen Marrus, Pamela Laufer-Ukeles. London – New York: Routledge Research in Human Rights Law.
- [28] Lampic, Claudia, Agneta Skoog Svanberg, Johannes Gudmundsson, Pia Leandersson, Nils-Gunner Solensten, Ann Thurin-Kjellberg, Kjell Wånggren, Gunilla Sydsjö. 3/2022. National survey of donor-conceived individuals who requested information about their sperm donor – experiences from 17 years of identity releases in Sweden. Oxford: *Human Reproduction* 37: 510–521.
- [29] Łukasiewicz, Rafal, Angelo Viglianisi Ferraro, 3/2021. Anonymity and openness in gamete donation: the Russian policy on the third-party reproduction. Bitola: *Journal of Liberty and International Affairs* 7: 267–279.
- [30] Lyons, Donna. 2018. Domestic Implementation of the Donor-Conceived Child's Right to Identity in Light of the Requirements of the UN Convention on the Rights of the Child. Oxford: *International Journal of Law, Policy and The Family* 32: 1–26.

- [31] Младеновић, Тамара. 2/2021. Право на анонимни порођај наспрам права детета на идентитет. Београд: *Правни записи*: 443–463.
- [32] Mulligan, Andrea. 2/2022. Anonymous gamete donation and Article 8 of the European Convention on Human Rights: The case of incompatibility. *Medical Law International* 22: 119–146.
- [33] Pennings, Guido. 12/1997. The ‘double track’ policy for donor anonymity. Oxford: *Human Reproduction* 12: 2839–2844.
- [34] Piñero, Veronica. 2012. This Is Not Baby Talk: Canadian International Human Rights Obligations Regarding the Rights to Health, Identity and Family Relations. 251–275. *The Right To Know One’s Origins: Assisted Human Reproduction and the Best Interests of Children*, ed. Juliet Guichon, Ian Mitchell, Michelle Giroux. Brussels: Academic and Scientific Publishers.
- [35] Поњавић, Зоран, Вељко Влашковић. 2022. *Породично право*. Београд: Службени гласник.
- [36] Preložnjak, Barbara. 2020. Modern Challenges in the Implementation of the Child’s Right to Know His Origin. Osijek: *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series* 4: 1175–1203.
- [37] Ravitsky, Vardit. 2/2014. Autonomous Choice and the Right to Know One’s Genetic Origins. New York: *Hastings Center Report* 44: 36–37.
- [38] Riaño-Galán, Isolina, Carmen Martínez González, Sergio Gallego Riesta. 2021. Cuestiones èticas y legales del anonimato y la condifidencialidad en la donción de gametes. Madrid: *Anales de Pediatría* 94: 337.e1–337.e6.
- [39] Самарџић, Сандра. 2012. Право детета на сазнање порекла у случају биомедицински потпомогнуте оплодње – упоредноправни приказ. 166–182. *Права дјетета и равноправност полова – између нормативног и стварног*, зборник радова. Пале.
- [40] Самарџић, Сандра. 2018. *Права дјетета у области медицински асистираних репродукције*. Нови Сад: Правни факултет Универзитета у Новом Саду.
- [41] Sauer, Julie. 2009. Competing Interests and Gamete Donation: The Case for Anonymity. New York: *Seton Hall Law Review* 39: 919–954.
- [42] Schmahl, Stefanie. 2021. *United Nations Convention on the Rights of the Child – Article-by-Article Commentary*. London: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG.

- [43] Shanner, Laura. 2012. When Is a Secret Justified? Ethics and Donor Anonymity. 233–248. *The Right To Know One's Origins: Assisted Human Reproduction and the Best Interests of Children*, ed. Juliet Guichon, Ian Mitchell, Michelle Giroux. Brussels: Academic and Scientific Publishers.
- [44] Somerville, Margaret. 2010. Children's Human Rights to Natural Biological Origins and Family Structure. *International Journal of the Jurisprudence of the Family* 35: 35–53.
- [45] Sutter, Petra. 2018. *Anonymous donation of sperm and oocytes: balancing the rights of parents, donors and children*. Council of Europe: Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, Parliamentary Assembly.
- [46] Tobin, John. 2019. *The Un Convention on the Rights of the Child: A commentary*. Oxford: Oxford University Press.
- [47] Влашковић, Вељко. 2014. *Начело најбољег интереса детета у породичном праву*. Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу.
- [48] Yuko, Elizabeth. 2016. The First Artificial Insemination Was an Ethical Nightmare. The Atlantic. January 8th. <https://www.theatlantic.com/health/archive/2016/01/first-artificial-insemination/423198/>, последњи приступ 12. новембра 2022.
- [49] *Šansa za roditeljstvo*. 2019. Анонимност донора постаје прошлост у неким земљама – зашто? Decembar 12. <https://sansazaroditeljstvo.org.rs/anonimnost-donora-postaje-proslost-u-nekim-zemljama/>, последњи приступ 29. новембра 2022.
- [50] *Le monde*. 2022. End of automatic anonymity for sperm and egg donors in France. September 1st. https://www.lemonde.fr/en/france/article/2022/09/01/end-of-automatic-anonymity-for-sperm-and-egg-donors-in-france_5995495_7.html, последњи приступ 29. новембар 2022.
- [51] *Cryogonia*. 2022. Provision of donor sperm. <https://cryogonia.gr/en/become-a-recipient/faq-3/>, последњи приступ 29. новембра 2022.

Tamara MLADENVIĆ, LL.M.

Assistant, Faculty of Law University of Kragujevac, Serbia

THE RIGHT OF THE CHILD TO IDENTITY IN THE CONTEXT OF REPRODUCTIVE CELL DONOR ANONYMITY RULES

Summary

The right of the child to identity has been gaining importance in the efforts to revise legislation on donor anonymity in a large number of European countries. However, certain national legislations are still in favor of the concept of the identity disclosure prohibition, while some envision a mixed model, with the aim of balancing conflicting interests. The debate is centered on the donor and parent's right to privacy and the child's right to know their biological origins. An analysis of solutions from various European states, as well as the positions of the authorities overseeing the implementation of the most important treaties, has led to the development of guidelines when weighing interests in a conflict. Although an ideal solution is difficult to imagine, a system that protects the interests of all parties, focusing on the protection of the child's rights, could be satisfactory.

Key words: *Child's right to identity. – Donor anonymity. – Assisted reproduction. – Right to privacy. – Child's right to know one's origin.*

Article history:

Received: 29. 12. 2022.

Accepted: 3. 3. 2023.